

Չայտ կը տեսնենք նաեւ չէ ետքը երկիր բառին մէջ, եթէ միայն՝ երկնի բառին ազդեցութեամբ՝ *երկն-է յառաջ եկած եւ օր. *uravār* հետ նոյն ըլլալը կարելի ըլլալ ապացոյցանել։ Հայերէն երկն բառը ոչ ըստ Բուզգէի ենթագրութեանը (Beiträge zur etymol. Erläuterung der arm. Sprache 14) *ὀυρανός* եւ *նշ ալ լիտ. Perkūnas* (որոտան շատուած) կամ իր. *erc* (երկինք) բառերուն հետ սեւեւ աւերչութիւն ունի, (այսպէս ռշ, երկու դիպաց մէջ ալ փոխանակ էին ք պիտի սպասէր), այլ կը համապատասխանէ իր. *grian* (արեգակն) բառին. վերջնայն արժանեւ եթէ *greinā ընդունինք, հայերէնիւր կ'ըլլայ *griṇā. Ուստի եւ յամենայն դէպս իրականեան *grian* ձեւը իր. *gorim* (ապրութիւն) բառէն (հնգա. *g-ինսլ*) եւն անշատուած ըլլալու է։

Թէ արդեօք ք տառը շլակիւն բաղաձայններէ ետքն ալ չի կը ըլլի, շատ խնդրական է։ Ըստ օրինակ ունինք մեր առջեւ, որոնց մէջ ք տառին մերթնսփոխի մնալը, եւ մերթ իրմ նախնիքաց բաղաձայնի լիցայ ըրած ազդեցութիւնը, եւ վերջապէս անհետ կորուսիլը բացայայտ կը տեսնուի։ Հնդեւ. քապկան ի հայերէնի մէջ միշտ ք կը փոխուի, ստոր հակառակ կը տեսնենք որ ին եղած է ք։ Ասոր շուտով կը համոզուինք, եթէ միայն ՏՅ. լոս բառը համեմատենք յն. *хуан* բառին հետ։ Սկիւտը (սոր. *собоу, лт. socrus*) բառին մէջ անտեղի է *կիւտը արմատը պակաս, պատճառը յայտնի է։

Վասն զի հառ ին կը պակսի։ Անշուշտ ք սկզբնատառով *կիւտը արմատին յառաջ եկած պիտի ըլլայ (ք կը փոխուի ին, վասն զի ք բոլոր սկզբնատառ ձայնախումբը հին Ժամանակները դոյուլիւն չունէր)։ Իսկ թէ արդեօք ք տառը ուղղակի նմանաձայնութեան (Assimilation) հետեւութիւնն է, կը մնայ մեզի տակաւին անյայտ։ Գուցէ թէ եւս ք երկրորդական ձեւը *կիւտը եւ քիւտը ձեւերուն խառնուրդն (Kontamination) եղած ըլլայ։ — Հայերէն քիւտը (շնիկ) բառը՝ յն. *хуан* բառին հետ ամենեւին յարաբերութիւն չունի, այլ կը համեմատի հայ. *stene* (շնիկ), ռուս. *шеник*, լատ. *sebene*, բառերուն։ — Ղմանապէս էշ (սեւ. *իշդ*) միեւնոյն է լատ. *equus* բառին հետ։ Ասոր մասին հիմա. Զբաղէր. Reallex. p. 206. Իսկ ձայնաւորաց մասին՝ քիշ մը ետքը։ (Հարսնալիք)։

Ի Ն Ա Խ Օ Ս Ա Կ Ա Ն

ԽԱԼԿԻՐԷՆ ie bi e bi ՀՆԵՐԷՆ e bi է ՉՇԵՐԷՐԷ

Խալդեան բուեւագիր արձանագրութեանց ձայնական դրութեան մէջ բայ ի a, e, i, u ձայնաւորներէն՝ ունինք մէկ բաղաձայնով եւ յաւորդեցանք մէկ ձայնաւորով կազմուած կանոնաւոր եւ համարակալան վանկեր. այսպէս՝

1 Թօղոստին պատրաստութեան Ժամանակ ինկատի եմ՝ առ իր Նիկիւլիի հրատարակած 24 բուեւագրական արձանագրութիւնները, ինչպէս եւ Զուարթնոց եկեղեցի-

	a	i	u
b	ba	bi	bu
d	da	di	du
g	ga	gi	gu
k	ka	ki	ku
q	qa	qi	qu
l	la	li	lu
m	ma	mi	mu
n	na	ni	nu
p	pa	pi	pu
r	ra	ri	ru
s	sa	si	su
š	ša	ši	šu
š	ša	ši	šu
t	ta	ti	tu
ʔ	ʔa	ʔi	ʔu
x	xa	xi	xu
z	za	zi	zu

Ինչպէս կը տեսնուի այս խումբը լիակատար ընելու համար կը պակսին միայն *sa, mi, ti* ձայնները. բայց անշուշտ այս փոքրիկ թիւրի կէտը առանձին ծանրալիւթիւն չունի եւ չէ կարող խախտել ընդհանուր ձայնական կազմութեան կանոնաւորութիւնը։

Նկատի չենք առնել նաեւ այն վանկերը՝ որոնք կազմուած են մէկ ձայնաւորէ եւ մէկ յաւորդական բաղաձայնէ։ Ասորեականեան արձանագրութիւններն այսպիսի խումբեր չառ ունին. բայց անոնց թիւը շատ փոքր է յարդեան արձանագրութեանց մէջ, ըստ որում ասոնց գոյութիւնը արդէն ինքնին հակասական է եւ չէ կարող հաշուուիլ խալդեան գրութեան ընդհանուր դրութեան հետ՝ որ պնդակի պարզ կազմակերպութիւն ունի։ Խալդեանները ասորեականացիներէն գրութեան օրինակ առնել սկսած օրէն արդէն գաղափարն յղացան անոնց տարօրինակ կերպով բարդ դրութիւնը պարզելու. այս պատճառաւ եւ զարմանալի չէ որ

Եւրոպ. Բանաժող. էջ 36—37. առաջինները նշանակած եմ յալդէ օտարեւն մէջ Ա-Ի-Գ տառերով. որոնց ընդ դրուած 1, 2... արաբական թանաքները ցոյց կու տան արձանագրութեանց աղբիւրը։ Նկատի չեմ առնել Զուլիք եւ Սեյթ աշխատութիւնները՝ անոնց ինչ ինչ հնացած մասերէն զգուշ մնալու համար։

այս վանկերն այնքան քիչ գործածական են խաղերան արձանագրութեանց մէջ եւ այնքան երկրորդական արժէք ունին. անոնց ընդհանուր շարքին մէջ բազմաթիւ պականներ կան, այնպէս որ նախորդ խուսիքն կանոնաւորութեան հետ ամենեւին կարելի չէ համեմատել: Այսպէս՝

	a	i	u
b	𐌲	𐌲	—
l	𐌻	—	𐌷
r	𐌹	𐌹	𐌺
t	𐌸	—	—
š	𐌽	𐌹	𐌺

Թէ առաջին եւ թէ երկրորդ խուսիքն մէջ e ձայնաւորով կազմուած վանկեր չկան. առաջին խուսիքն ունինք միայն 𐌲 me, 𐌸 te, 𐌹 še ձայները, իսկ երկրորդին միայն 𐌹 el, 𐌸 te, 𐌹 še երեւակայելի որ խաղերան լեզուին նման մի լեզու՝ որ ունի ձայնաւոր տառերու այնպիսի մի առատութիւն, չկարողանայ կազմել e ձայնաւորով վանկեր: Եթէ այդ լեզուն չուենար նաեւ me, te, še, el վանկերն՝ այն ժամանակ կարելի էր ընդունել, թէ խաղերէնը e ձայնի ընդունակութիւն չունի. բայց մի անգամ որ այդ չորս վանկերը կան՝ հարկաւոր է որոնել եւ գտնել այնպիսի վանկական կազմութիւններ, ուր e ձայնաւորը այս երեքէն կամ չորսէն գուրտ նաեւ ուրիշ բաղաձայնի հետ կարողանայ միանալ:

Խաղերան արձանագրութեանց մէջ առատ քանակութեամբ կան այնպիսի պարագաներ՝ ուր e ձայնաւորը կը գտնուի բաղաձայնով մը եւ յաջորդական է ձայնաւորով կազմուած վանկի մը քով. այսպէս օրինակ՝ zi-el-di Ե. 3, zi-el-di-e Զ. 11, I š-pu-u-i-ni-xi-ni-e Ա. 12, nu-la-li-e Ե. 10, nu-nu-li-e Ե. 12, pi-i-li-e Թ. 3 եւն:

Առաջին մասնամուկը որ այսպիսի բառերու առջեւ կարող է ծագիլ մեր մտքին մէջ՝ այն է թէ է ձայնը ստոնց մէջ առանձին զոյտթիւն չունի եւ գրուած է միմիայն բառերը երկարացնելու եւ մինչեւ տողին ծայրը հասցնելու համար: Այսպիսի թարմատար i-երու օրինակ շատ ունինք խաղերան արձանագրութեանց մէջ, ինչպէս՝ ba-d-u-si-i-e Բ. 7, գրուած նաեւ ba-du-u-si-e Գ. 2, 5 կամ ba-du-u-si-i-e Ը. 3 եւ կամ պարզապէս ba-du-si-e Թ. 6. — pi-li ԺԲ. 8, ԺԳ. 6 եւ pi-i-li-e Թ. 3. — Bi-a-na-e Գ. 10, Bi-a-i-na-a-u-e Ը. 13, Bi-a-i-na-u-e Թ. 9, Bi-a-i-na-a-u-e ԺԱ. 11 եւն եւն:

Այս պարագային վերջիշէալ խուսիքը պէտք պիտի ըլլար կարգալ zeldi, zelde, Išpui-nixine, nulale, nunule, pile եւն, այնպէս որ պիտի ունենային ze, de, le եւն խուսիքը, որով եւ լրացած պիտի ըլլար մեր առաջին պահանջը: Սակայն այստեղ կայ աւելի ծանրալիւ խնդիր մը:

Եթէ հաւաքենք բոլոր այն պարագաները ուր ie ձայնի այսպիսի պատահմունք տեղի կ'ունենայ, կը տեսնենք որ e ձայնաւորը կարող է գտնուիլ միմիայն di, gi, ki, li, ni, ri, si, xi, zi վանկերէն յետոյ. ուրիշ խօսքով կրնան կազմուիլ միայն die, gie, kie, lie, nie, rie, sie, xie, zie խուսիքը. բայց չենք կարող գտնել այնպիսի գոնէ մի օրինակ ուր նոյն e ձայնը գտնուի mi, ši, ti վանկերէն յետոյ, ուրիշ խօսքով՝ չկան mie, šie, tie խուսիքը: Բոլորապարձաբար, ինչպէս գիտենք, չկայ գոնէ մի օրինակ ուր նոյն ie պահանջող բաղաձայնները e ձայնն առնուն. այսպէս օր. չկան de, ge, ke, le, ne, re, se, xe, ze վանկերը:

Եթէ i տառը ստոնց մէջ գրուած լինէր իբր թարմատար, հարկաւոր էր որ գոնէ մէկ երկու տեղ ալ գտնէինք առանց թարմատարի de, ge, le եւն. կամ փոխադարձաբար թարմատար i-ով գտնէինք mie, šie, tie: Այսպիսի բան գոյուիլու չունի. ուստի i թարմատար չէ ստոնց մէջ, այլ ներքին արժէքաւոր տարր մըն է եւ անձուկ կապակցութիւն ունինախորդ բաղաձայնին եւ յաջորդ e ձայնաւորին հետ:

Կան պարագաներ, ուր արձանագրութիւնը փորագրողը պէտք ունեցեր է բառերը երկարացնելու še, me վանկերուն քով. այսպէս Զուարթնոց կեկեղցույթն արձանագրութեան 41, 44 եւ 45 տողերուն մէջ տառերը շատ բաց բաց են փորուած. եթէ i կարողանար թարմատար լինել վերիններուն մէջ՝ շիշդ տեղն էր որ փորագրելը գրէր šie, mie. Բայց այդպէս չէ գրած, այլ գրած է վերջնաձայնի կրկնութեամբ մի քանի անգամ še-e, me-i, այսպէս.

41. 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰 𐌰
bi - a - i - ni - še - e a - i

i օրինակ տե փոխադրութեամբ կայ մի օրինակ, այն է Argistié բառը, հետեւեալ տողին մէջ (Գ. 4).

(մարդ) Ar-gis-ti-e (մարդ) Me-nu-a-xi-ni

Արգիստիոս

Մենուսեան

այս ք քով օրինակը մեր տեսութեան հակառակ է. բայց չենք կարող այս միակ օրինակին առեւ. ալ կասել. հաւանական է փոխադրութեան որ կարող է այստեղ սխալ մը տեղի ունեցած ըլլալ:

